

zapisi o praznini i ostalom

Ideja za pisanje ovih beležaka, ovih svedočenja o intelektualnim zabludama, čorokacima i nelitearnim presudama samozvanih sudija, rodila se jednog letnjeg popodneva kada sam u rubrici *kultura-umjetnost* zagrebačkog „Vjesnika“ umestio „Noćnoj iverju“ Gustava Krkleku, o komu sam svojvremeno pisao kao o vidi opora jednog začijdućeg slijepa za sve umjetničke inovacije, pročitao nekoliko uzastopnih napisa Boža Milačića¹ iz serije „Život i literatura“. Stav isti, intoniranje teksta takodje, metod diskvalifikacije onog koji se napada gotovo identičan. Autori iz vedeni na „optuženičku klubu“: Rasa Popov i ja.

Po oprobanoj metodi da se iz teksta izvuče citat na takav način da mu se ili potpuno izmeni ili uopšte oduzme svaki smisao, Milačić je „dokazao“ da su naši tekstovi „parada riječi“ koje ništa ne znače. Naproti se da takva parada pronađe kod samog Milačića ne bi bio velik. Dovoljno je pročitati bilo koji od njegovih tekstova u ovoj rubrici. Kuriozitet radi navodim jednu njegovu rečenicu koja dolazi kao finale „ostromoune“ opaske da su se nekada pre rata (i pre Boža Milačića) prošenice čitaoци divili „stranom“ i „visokoparnoj“ terminologiji koja je skrivala prazninu, ali... „Ni čitaoći više nisu ono što su nekad bili, a bogme ni se laci, ni primitići!“ Iz ove čudne sociološko-literarno-geografske definicije mogu se izvući sledeći zaključci:

1. Seljaci i primitivci nisu čitaoći.

2. Primitivci su evoluirali u savršenje primitivce.

I pitanje: kakva je to društvena kategorija: primitivci?

Možda je to onaj portir koji ga je toliko natuljio da apeluje na pisce da se što pre privrate pera i „razobliće“ te portire. Portir koji ga tera u novu nezgodu:

„Znam: zaludu asfalt i neon, i uniforma, čista, lijepa i ispeglana; i kapa sa štitima (i ona je eto po Milačiću sredstvo za razvijanje društvene svesti), i rascvale lipe; i dan pun sunca, (viđeli da gospodje Courtsmahl!) zaludu kad je larvu stegao opanak, a larva misli da se iz opanka davno iščaurila.“

Smatrajmo da je „larva u opanima“ *dobronameru* Milačićeva metafora sa značenjem „seljak“. Na stranu i to da je reč o prvoj

larvi koja se posredstvom Boža Milačića iščaurila, pošto su sve dosadašnje larve mogle samo da se učare, ali ne i iščauri. Previdimo i rascvale lipe i to što je taj nikogovi nezahvaljan jer, eto, društvo mu dalo čistu i ispeglanu uniformu i kapu, a on...

Previdimo sve to, ali zapitajmo: Zar se mora baš sve štampati što se rodi na prvoj transmisiji meditiranja?

Dva meseca kasnije.

U „Telegramu“ od 6. oktobra Dalibor Cvitan² piše o zbirci pesama Pavla Popovića „Covekova bitka“, sa usputnim osvrtom i na poeziju Branislava Petrovića, povaličeći paralelu koja treba da do kaže kako su oni karakteristični predstavnici one „tako raširene vrste pjesnika koji, bojeći se da ih netko ne optuži za prostodusnost i naivnost, odlaže u drugu krajnost. Ponašaju se pretjerano „učeno“, upozoravajući nas u poziciji više na svoju konцепciju nego na poeziju.“

A nešto kasnije: „Popović na način Miljkovića i Petrovića opisuje metamorfoze svega u svašta.“

Za svakog ko imalo poznaje savremenu poeziju ovo je dokaz da Dalibor Cvitan čak ni vrlo jednostavne poetiske strukture, kakve su Petrovićeva i Popovićeva, ne može da shvati. Popovićeva poezija sa „Moći govora“ Brane Petrovića nema absolutno nikakve sličnosti, a degradacija Miljkovića u ovakvom u posastan stilu je dokaz isprazne i neutične nadmenosti autora koji je nedavno sa jednim antipatičnim, da ne upotrebi adekvatniju reč, cimizmom napisao kako je mladi beogradski pesnik Boris Mladenović metalski radnik pa je zato njegova poezija sva u metalurškim terminima! Sada su na redu: Miljković, koji je jedan od najboljih pesnika revolucije, Popović, koji je pokušao da revoluciju da neke šire determinirani i Petrović cijoj svežoj, nonkonformističkoj i dirljivoj čovečnoj reči aplaudiraju amfiteatre beogradskih fakulteta.

Kakva je to distanca koja deli Cvitan da ove poezije?

To je distanca između afiniteta za sterilnu narcisoidnost i poetskog slavljenja ljudskog aktiviteta.

Ali Spiritus Primitivus još se ne vraća u bocu. On se ponovo javlja u „Književniku“ br. 27 kao Tomislav Ladan,³ koji opet ne-

kako usput „otvara oči“ svima koji su mislili da je Đavičo pesnik. Jer po Ladanu on je žurnalist i hermetičar naizmenično, čovek koji je napisao nekoliko dobrih pesama, a ostalo su „mukom sastavljeni stihovi“, „rimoradnog“, „prenošenje krežljanskog lirskega arsenala“, pojmodna književna zbrka i slično. Može nekome i da se ne sviđa ono što Đavičo piše, može uostalom to za njega da bude i „rimoradno“, ali ako se o opusu jednog tako znatčnjeg pisca piše sa tendencijom da tu bude generalna ocena, na 6 strana, iako je taj tekst poplava opštih mesta u kojima se o „Zrenjaninu“ govori direktno u svega dve rečenice, o „Višnji za zidom“ u jedinoj, „Covekovačem“ u četiri, o „Flori“ u dve, „Tropima“ u četiri „Kairosu“ u jednoj rečenici, onda je za ocenu takvog „posla“ dovoljno i ovaj goli podatak!

Ako je sličan postupak Pavla Zoric u tekstu „Revolucija i roman“ („Savremenički“ 7/61) potvrđa da on bar u nečemu ostaje dosledan samom sebi, Tomislav Ladan svojim dosadašnjim tekstovima nije da se nastoji ovakva razvojna linija njegova nedavno startujuće esejistike. Vredan i savestan prevodilac, kome za rad na ovom poslu mogu da se iskažu samo komplimenti, postaje maliciozni odmeraća kome od meravanja ne polaze za rukom. Zanimljivo je samo da kada u jednom dočnjcu objavljenom eseju u „Književniku novinama“ Ladan kaže: „Kada nestaje istine, nestaje i kritike“ da li je to dečimično i samokritika? Sumnjam. Jer upravo on „ne piše ono što misli, jer misli onako kako misli da je probitano da se misli“.

Pavle Zorić ne same da je majdioničar koji iz cilindra literature izvlači pisce kao bele zečeve za us, on je još i neplisem: „Skoro je nemoguće naći neko prozno delo u kome se problemi izazvani ratnim i revolucionarnim zbijanjima uopšte ne dodiruju...“

„Svakako da je u davanju sejlačke stihije postigao najveće domete...“ (u Dobrici Cosiću — prim. T. K.)

Ili:

„Umesto zahvata u širinu (koja, razume se, ne isključuje dubinu i prostranstva dogadjaja)... itd.

A evo kako Zorić komponuje rečenice:

„Pesnik Veković, iz „Pesme“, seća se svog ranijeg života ispunjenog radom, težnjom za pesničkom slavom i živim erotskim uspomenama...“

„Poetska forma „Pesme“ dobro izražava na literarnom planu...“

Ali svakako je najveći kuriozum konferencijskog stila ovog „planera“, koji je otkrio da širina ne isključuje dubinu, njegovo tumačenje romana Aleksandra Vučića „Mirtve javke“:

„Junak dela, deklasirani buržauški intelektualac Dragan Manojlović, luta po okupiranom Beogradu, sam, pun mržnje na svoju klasu čija je ograničeni merkantilni duh pritisnuće. On želi da se priključi partizanskim odredima i time, srazmerno svojim momčima, doprinese uništenju kapitalističkog sistema...“ (sve potcrtao T. K.)

Vraćamo se kroz ovu panoramu elokvencije, čas mučave, čas tečne, redje pismene, češće nepiseme ne, svagda insinuantne i stalno pred točkovima imperativa da se osveži, obogati naš književni opus, da se prodre u nove prostore i literaturi obvezdu dimenzije adekvatne vremenu. Vraćamo se da bih u ponovnom susretu sa panonskim podnebljem praverođavnu sumnju da se poetska avantura na ovom tlu završila sa Zarkom Vasiljevićem, blesnuvši kasnije u poetski retrospektivi Raičkovićeve *Tise* i svom od tuge istkanom jezgru smisla stihos

va Vaska Pope. Čitam luksuzno opremljenu kolekciju pesama dvanaseterice („Ravnica“) i užal tragam za autentičnom poetizom. Ima naslućene darovitosti kod Stojšina, zazvući prava poetska red kod Maleseva i Florike Stefan, a sve ostalo je gola naracija, pseudorefleksivnost, natezanje sa rimom i poza. Sto je svet ove „poezije“ — Vojvodina, dakle tle na kome je iznikula, to je dobro, jer i u prošlosti kada se pevalo, pevalo se u Vojvodini, ali ne i u Vojvodini. Ali debakl „Ravnice“ prouzrokovao je to što je poetsko rasvetljenje i ovog puta išlo samo po površini pejzaža, pojmove, dogadaja. Nigde ovo pesništvo nije otislo dalje od folklorodekorativne slike.

Kada je reč o Vojvodini.

A kada nije, onda su to kafesantska polurazmišljanja, onda je to reporterska beleska iz autobusa, malogradjanski umereno opiranje ritmu malogradjan ske sredine, onda su „ekspresti s egzotičnim imenima“ (Orient-express! prim. T. K.), „plivajuća bedra“, „milioni spirohira u tvrjoj krvii“, „u zadnjemoj vodi nesanicu sudaraju se staklene ribe...“, „sanjarji jesen dok liše plavii“.

Dobrodošla je zato iskrenost sastavljača ove antologije — neantologije, ovog što se ne zna šta je, a sto sastavljač naziva, „žabor po srodnosti“. Dobrodošla je, jer goroviti o ovakvim tekstovima nije da se nastoli ovakva razvojna linija njegova nedavno startujuće esejistike. Vredan i savestan prevodilac, kome za rad na ovom poslu mogu da se iskažu samo komplimenti, postaje maliciozni odmeraća kome od meravanja ne polaze za rukom. Zanimljivo je samo da kada u jednom dočnjcu objavljenom eseju u „Književniku novinama“ Ladan kaže: „Kada nestaje istine, nestaje i kritike“ da li je to dečimično i samokritika? Sumnjam. Jer upravo on „ne piše ono što misli, jer misli onako kako misli da je probitano da se misli“.

Zato što imamo ovakve sastavljače, kritičare, zato neki ljuđi konstantno dezinformišu javnost o situaciji u literaturi na ovom tlu, zato što se forsiraju lažne vrednosti, zato što ističemo broj legitimacija. Saveza književnika, a ne pitamo se poštovanju i iskreno zašto nemamo stvaralačac, zato i imamo ono što je prezentiran u „Ravnici“. Zato literatura u Vojvodini vegetira i stagnira.

Citatajući „Index“ br. 41 od 4. X. Zoračić „Oko pojma savremene književnosti“.

Da bi dokazao svoju tezu kako postavljajući savremene književnosti uključuju u sebe i sve ono nasledje čiju razvojnu liniju nadopunjuju, i prezentirajući, on je pretodno proverio da li je ona identična sa stanovištem Boisdefre (Boisdefra) i Horsta, pa je tek onda, posle duge uvođne bojažljivosti napao u još mnogo čemu neblaženopočivog Skerlića jer u svoje vreme nije pod „danasnu književnost“ srstao Santića, Nušića, (po čemu je savremeniji i od mnogih postskleričevaca) Miloradu Petroviću, Miletu Jakšiću uvrstivši ih u poglavlje „Realizam“.

Više je nego skromna misao kojoj su potrebne inozemne poštalicice! Šta bi bilo sa Novakovićem tezom da je o istom problemu Boisdefre mislio drukčije? Ne mogu da se da citiram Dobričića: „Prilično su se legalizovali izveznesi nekrštistički i inferioristički odnosi prema nekim vidovima kulture buržoaske civilizacije. U prvom redu imam u vidu onu masovnu potrošačku, komercijalnu produkciju koja plavi naše izloge i listove i ono duhovno „manekenstvo“ naših esejističkih i estetičkih preokupacija.“ (potcrtao T. K.)

Govori Stardelov i o tome da je sastavljač takvog poezije da se u nju zavija paradajz. Ovaj tekst o pesni Radovanu Pavlovsu objavio je časopis „Sovremenost“ u svom septembarskom broju. Glavni urednik: Dimitar Mitrev.

Ostaje kao pitanje: Ima li smisla beležiti sve ovo, govoriti o tome? Ima. Jer sve su to razni vidovi istog problema koji traje, koji intotskira naš kulturni život i zahvata sve šire regije. Ne smeta li to našoj životnoj sansi da ostanemo avantgarda ljudskog duha u ovom prelomnom vremenu kada se uporedi sa mrakovima nagomilavaju svetlosti?

Jer nisu ovo pojedinačni glasovi. Liča su druga, časopisi drugi, ali fizionomija i sustina — iste.

Mutato nomine de nobis narratur.⁴

Tomislav KETIG

sve barice koje su se usled niskog nivoa formirale oko izvora?

2. Novaković piše: „Šta je Nušićev književno delo, u svim svojim menama i fazama, značilo u međuratnom razdoblju? Pitajmo Novakovića: Šta Nušićev književno delo znači danas? Ako već govorimo o savremenoj književnosti. I šta uopšte znaće danas takvi pisci: savremeno ili anahronizam, podnošnje s vremenom na vreme, kao vid teatarske razzone; ti „stari autori kuće“, kako, načinost, s razlogom tituliši Nušićevi V. Kurbel u Vjesniku od 4. oktobra?

Nameravajući da završim ovaj usputni razgovor našao sam na tekst koji me je, zbog težnje da se jedan izvanredno talentovan mladi pesnik deklasira brutalno i sredstvima jedne tamne prevazi djenosti, revoltira. Autor tog na pada je Georgi Stardelov.⁵ Bez volje da polemišem, citiram:

...ovi stihovi su da krajnjih granica nemuzikalni...

„Nije zato uopšte čudno što su pesme Radovana Pavlovsog u ovu njegovoj prvoj zbirci bez poene, bez onog nužnog finalnog, završenog rezultata — te najveće vrednosti u stvaralaštvo uopšte...“

„Međutim, njezina polovičnost, nepotpunost i nedređenost prouzrokuju da nedjedajući i nedjedljivične estetske strukturalnosti ove poezije (šta je to nedjedljivočična idejna strukturalnost, druži Stardelov?) o čijim je prividima i stvaralačkoj nepotpunitosti već bila reč...“

„Zato, cesto smo prividjeni da pomislimo da su neke pesme rođene bez jedne unutrašnje nužnosti, jer je putovanje do oblasti poetskog ili u zonu stvaralačkog izvedeno na nekim stranicama ove knjige stihova na tako lak i brižančin da čovek pomisli kako je kartu za ovo putovanje kupljenu u „Putniku...“

„Grešni“ pesnik posvetio je ne koliko stihova volovinom — tom elementarnom fragmentu slike jednog mučnog vremena, tim utetljeljima jadnih usamljenika u prostoru gde se ni na kaku jačinu ne može dobiti odgovor.

To izaziva gnev Stardelova: „Cast i čest volovinom, za njiho zasluge za održanje čovekovo. I bez njih se ne može, kada i bez svega onog što je prividjenje da živi na ovoj našoj zemlji. No mislim da u carstvu poezije za njih mesta nema. Ne bar kao za poseban objekt. To jest, možda samo kao stih, ali ne i kao cela pesma. Možda samo kao povod, kao što se jedno vreme dogadjalo u Engleskoj u kojoj se mnogo pisalo o ovacima, u jedno vreme za koje se karakteristična izreka da su ovci pojele sune...“

Govori Stardelov i o tome da je sastavljač takvog poezije da se u nju zavija paradajz. Ovaj tekst o pesni Radovanu Pavlovsu objavio je časopis „Sovremenost“ u svom septembarskom broju. Glavni urednik: Dimitar Mitrev.

Ostaje kao pitanje: Ima li smisla beležiti sve ovo, govoriti o tome? Ima. Jer sve su to razni vidovi istog problema koji traje, koji intotskira naš kulturni život i zahvata sve šire regije. Ne smeta li to našoj životnoj sansi da ostanemo avantgarda ljudskog duha u ovom prelomnom vremenu kada se uporedi sa mrakovima nagomilavaju svetlosti?

Jer nisu ovo pojedinačni glasovi. Liča su druga, časopisi drugi, ali fizionomija i sustina — iste.

Mutato nomine de nobis narratur.⁴

Tomislav KETIG

¹ Božo Milačić, književnik

² Dalibor Cvitan, književnik

³ Tomislav Ladan, prevodilac i kritičar

⁴ Pavle Zorić, urednik „Savremenički“

⁵ Dr. Boško Novaković, profesor

Univerziteta u Novom Sadu i profesor savremene književnosti na Filozofском fakultetu

Georgi Stardelov, estetičar i urednik „Sovremenosti“

Menjajući imena o nama se radi